

брине за потребе трупа, које се, како се прича, састоје од око 10.000 људи. Ако успије да покори наведена племена — наводи се у извјештају — исто ће предузети и против Црне Горе. Ако ли му пак и ово пође за руком, покушаће тако нешто и против земаља Републике.⁴⁷⁾

Др Ђорђе Д. Миловић

ЈЕДНО НАМЈЕРАВАНО ИЗАСЛАНСТВО ПАШТРОВИЋА НАПОЛЕОНУ I РАДИ ОЧУВАЊА СТАРИХ ПОВЛАСТИЦА

Паштровићи, који су више вијекова уживали заиста широке повластице,¹⁾ добијене 1423 године од Венеције, којој су се тада били добровољно потчинили,²⁾ и који су те повластице, иако нешто окрњене, успјели да сачувају и послје пада Млетачке Ре-

⁴⁷⁾ ХА: фасц. СССХVII/ПУМА; лист бр. 1.

Још један докуменат, мада само овлаш, дотиче се ових питања. Ради се о писму неког Матеа Фортинато, које је упутио 15 септембра 1796 год. из Будве ванредном провидуру Котора Лоренцу Соранцо. Писмо се односи на сасвим друга питања, али садржи узгредно и једну кратку обавијест да се у Будви говори о великом сакупљању војске од стране Махмут-паше, која војска да одлази против Црногораца. Но никаквих других података о тим догађајима не садржи (фасц. исти; лист бр. 2).

¹⁾ Поред издвојених дукала и терминација које садрже паштровске привилегије, чији се оригинали или овјерени преписи налазе у неким архивима, нарочито Котора и Венеције, постоје и књиге паштровских привилегија, од којих се једна чува у Државном архиву НР Црне Горе у Цетињу у збирци откупа (Архив ју је откупио од Стева Медина из Паштровића). У овим књигама су преписане паштровске привилегије хронолошким редом. Послје последњег преписа налази се званична овјера нотара која им даје карактер вјеродостојности. У тим књигама на првом мјесту се наводи повластица коју су Паштровићи наводно добили од цара Диоклецијана 300 године, а којом се ослобађају свих дажбина на територији његовог царства. Затим се наводе разни владари који су ту повластицу „потврђивали“, а то су цар Константин, цар Јустинијан I, цар Василије I, цар Никифор Фока, цар Алексије I Комнин, цар Фридрих Барбароса, цар Исак II Анђел, Стеван Првовјенчани, за кога још стоји да је проширио повластице Паштровића, давши им право суђења у грађанским споровима; цар Душан — за кога такође стоји да проширује раније повластице додјеливањем Паштровићима и права суђења у криминалним стварима — краљ Људевит угарски и Деспот Ђурађ Бранковић. Разумљиво је да је, изузев, можда, само понешто од свих ових паштровских тврђења, остало само тенденциозна мистификација. Повластице, међутим, које је Паштровићима давала Млетачка Република имају карактер пуне вјеродостојности, о чему нам, више него овјерени преписи у књигама паштровских привилегија, убједљиво говоре оригинални списи.

²⁾ Luigi Maschek, *Pastrovichio y Manuale del Regno di Dalmazia pel biennio 1876—1877*, стр. 180. — В. Богишић, *Десетина судских записа из Паштровића у Архиву за правне и друштвене науке, Београд 1906*, књига I, св. 5, стр. 394, 395. — Илија Сидиќ, *Душаново законодавство у Паштровићима и Грбљу у Зборнику у част шесте стогодишњице Законика цара Душана, Београд 1951*, стр. 126.

публике у бурним и промјењивим приликама изазваним Наполеоновим ратовима, покушавају, иако, разумије се, узалудно, да свој повлашћени положај одрже и под Французима када су ови, 1807 године, заузели и овај јужни дио наше Јадранске Обале.

Инсистирање на очувању свог привилегованог положаја — стеченог захваљујући, поред својих заслуга, и аристократским принципима владања својих господара, Млечана, — у вријеме кад је носилац новог друштвеног поретка без икаквог устезања и без постепености отстрањивао све компоненте аристократске структуре владања, наравно да није могло дати никаквих резултата. Па ипак, иако су, свакако, били свијесни тога да Наполеон кида аристократске традиције, они су имали извјесну наду да ће, захваљујући приликама које су ометале консолидацију француске власти, као и свом пограничном положају, постићи неку бенефицију и на тај начин задржати бар нешто од својих старих привилегија. Са том надом, пошто је у више наврата безуспјешно покушала да од француског владиног делегата у Котору, Паулучија, издјејствује ослобођење од плаћања пореза и разних других дажбина, Паштровска општина 14 децембра 1808 године упућује на поменутом Паулучију претставку³⁾ која у нашем преводу гласи: „Господину Владином делегату у Провинцији (Боки Которској) — Ова понизна и увијек вјерна поданичка Паштровска општина отако се одликује овим својим називом⁴⁾ показала се увијек вјерном сваком цару и краљу, као што се то види из њених аутентичних привилегија. Да не би повриједили, већ подржали, њену постојану вјерност у овом крвавом пограничном крају... ова Општина је била досада пажљиво третирана од сваког свог цара и краља, а њене повластице су биле у потпуности поштоване. Тога ради се, дакле, овај понизни и вјерни народ узда у милост свога цара и краља и нада се да ће бити више бенефициран него од ранијих владара, и пошто је он најмоћнији цар и краљ на земљи, чија величанственост и благост гарантују свијету поштовање закона и награђују свакога према властитим заслугама. Па с обзиром на такво своје право и потребе овај народ хоће да упути два своја брата преблагом свом владару, Наполеону, како би му преко њих изразио своје право.

Ова се Општина много поуздаје у Вашу доброту и благост, као и у љубав коју гајите према њој, и нада се да ће помоћу Ва-

³⁾ Државни архив у Котору (ДАК), Управно-политички списи (УП) 224, бр. 961. Српски оригинал ове претставке нијесмо могли пронаћи, већ само овјерени италијански превод који смо горе донијели на језику оригинала.

⁴⁾ У оригиналу свакако стоји „Комунитад“, јер је и преводилац пре-вео *Comunità*, а не *Comune*. *Comunità* је, наиме, био атрибут привилегованих општина. Млетачке власти су у /апострофирању Паштровске општине често уз *Comunità* додавали и атрибут »mobile«, па и »nobilissima«, а досљедно томе су припаднике дванаесторо паштровских казада ословљавале са »nobili Pastrovichik«.

шег утицаја њена два поменута брата бити препуштена једном старијем судији, а нарочито Његовој Екселенцији војводи од Дубровника,⁵⁾ и ради тога упућује два (друга — Сл. М.) своја брата Вашем Пресвијетлом Господству, који ће примити и пренијети Ваше одлуке и наређење у вези са гореизнесеним захтјевом.

Паштровска општина, међутим, изражава своју нарочиту понизност и готовост на извршење државних наређења.

Суђе и војводе са Банкадом и са читавим Збором.

Из тврђаве Светог Стефана у Паштровићима, 5 децембра 1808 године.

Марко Кажанегра, краљевски канцелист

Превео: М(арко) Pasquali, тумач“.

Од доласка француских власти у Боку до подношења ове претставке Паштровићи су упорно настојали да одбијају наређења тих власти која су се косила са њиховим повластицама. Тако, поред одбијања да плаћају разноврсне дажбине, они су се енергично одупирали вршењу јавних радова и регрутовању за француску ратну морнарицу,⁶⁾ али то одупирање није ни дотле било посве ефикасно јер су морали попустити и одазвати се на радове око изградње пута на линији Херцегнови — Вериге — Котор — Будва, према Мармоновој одлуци донесеној још 27 августа 1807 године, као и дати људе за морнарицу, истина под условом да претставник француске власти у Будви даде гаранцију, и то писмену, којом јемчи за плаће морнара.⁷⁾

Увиђајући да ће њихов отпор, који је већ дјелимично био сломљен, у будућности бити бесмислен и самоубилачки, Паштровићи се и одлучују да се обратe директно Наполеону.

У горњој претставци, иако се позивају на своја стечена права, тојест повластице које сматрају законом, изражавајући притом вјеру у Наполеона као највећег поштоваоца закона, и додајући да од њега, као најмоћнијег владоца, очекују више од онога што су им давали и признавали ранији владари, поента је ипак у прикривеној њиховој уцјени вјерношћу, коју су они сматрали важном у „овом крвавом пограничном крају“. У овој претставци Паштровићи опортуно прећуткују атрибут племства, којим су се, иначе, раније у свим претставкама властима радо китили.

Свакако изненађен овом претставком, владин делегат у Котору, познајући упорност Паштровића, није могао да је једноставно стави ад акта, већ је доставља свом претпостављеном, генералном администратору Гарањину у Дубровнику, са попратним актом слjedeће садржине:

„Пов. бр. 1645

⁵⁾ Тада главнокомандајући француских војних снага у Далмацији, генерал Мармон.

⁶⁾ Славко Мијушковић, Отпор Брајића француским властима у Боки, Историски записи за 1954 год., св. 2.

⁷⁾ Исто.

КРАЉЕВИНА ИТАЛИЈА

Котор, 14 децембра 1808 године

ВЛАДИН ДЕЛЕГАТ У КОТОРСКОЈ ПРОВИНЦИЈИ
ГОСПОДИНУ ГЕНЕРАЛНОМ АДМИНИСТРАТОРУ

ДУБРОВНИК

Паштровска општина у више наврата ми је подносила претставке којима је тражила ослобођење од плаћања дажбина, којем плаћању су подложне све остале општине у Провинцији.

И поред тога што сам им ја указао на праву сврху тих дажбина и на дужност да их плаћају, као и на користи које ће народ имати од плаћања дажбина, гореречена Општина упорно тражи да буде бар ослобођења плаћања трошарине на вино. Пошто нијесам удовољио овом захтјеву, ставио сам јој на знање да ми је немогућно отступити од општих прописа и да се ја не могу оглушити о наређења старијих власти. Тако сам одредио да се приликом вршења пописа количине вина Паштровска општина има третирати као и остале општине. У вези са овим Општина ми је упутила претставку коју, Господине Генерални Администраторе, имам част приложити у преводу, којом моле за дозволу да упуте два своја изасланика Наполеону, да од њега моле потврду својих старих повластица. Горереченој Општини сам одговорио да могу само да доставим, што и чиним, њену претставку старијој власти ради надлежне одлуке.

Што се мене тиче, не могу, Господине Генерални Администраторе, да Вам не изразим своје мишљење да — уколико би се дозволило реченим изасланицима да оду и само до Његове Екселенције Војводе, имајући за циљ очување старих повластица и ослобођење од намета којима су подвргнуте не само све друге општине у Провинцији већ и сви народи Краљевине — то не би било згодно удовољити прво због веома велике тешкоће у погледу остваривања самог захтјева, а друго, и кад би се остварио тај захтјев, то би побудило и остале општине да траже исто, што би приуштило неугодности Влади. . .

Према ономе што се чује, изгледа да је избор изасланика пао на неког попа Анђуса и господина Мирослава Зановића.⁸⁾ Познато ми је да је први мрачног карактера, а за другог остављам Вама,

⁸⁾ Мирослав Зановић, иако члан будванског патрицијата, био је франкофил, те је као такав, одмах по доласку француских власти у Боку, био именован за будванског вицеделегата и мировног (средског) судију. На положају вицеделегата Зановић се задржао до децембра 1808 године, када су вицеделегати у Боки биле укинуте. С обзиром на повјерење које је уживао код Француза, чудно нам звуче Паулучијеве рјечи изречене на његов рачун.

Господине Генерални Администраторе, да кроз протекла збивања процијените циљеве којима може бити надахнут.

Ја, уосталом, очекујем Ваша наређења итд.

Паулучи

Генерални секретар (Делегације)

Т(рипун) Луковић⁹⁾

Док је Паулучи имао, ако не разумијевања, а оно извјесног такта према новим француским поданицима, па је чак, кад су били у питању и њихови несхватљиви захтјеви, настојао да не иступи с грубошћу, иначе својственом многим француским цивилним и војним функционерима у Далмацији, дотле је генерални администратор Гарањин реаговао на сасвим други начин. Ево како он одговара на захтјеве Паштровића:

„Пов. бр. 961

19 децембра 1808 године

ГОСПОДИНУ ДЕЛЕГАТУ

КОТОР

Ако изазива чуђење захтјев који је поднијела Паштровска општина, још веће чуђење заиста изазива чињеница да је речена Општина одржала свој збор без дозволе од стране ове генералне администрације. Ви добро знате, Господине Делегате, да се корпорације не могу сакупљати ако претходно не наведу властима о чему намјеравају расправљати и ако не добију потребно одобрење од власти. Вјероватно да су извјесни бунтовници својевољно сазвали паштровски општински збор ради подношења тако неприхватљивих захтјева, који откривају најмрачнији и најнепокорнији карактер. Зачетници свега овога биће кажњени, и надлежне власти ће предузети оне мјере које сте Ви морали одмах предузети. Ја сам претпостављао да бисте ми Ви у једном таквом случају спровели, скупа са Вашим повјерљивим актом, и главаре збора.

Злоупотреба самовољног сазивања било каквих корпорација мора бити отстрањена, и ја Вас потстичем да примијените такве мјере које ће моћи убудуће обуставити сличне разузданости, чије посљедице могу бити веома лоше.

Колективне претставке су неприхватљиве у свакој добро управљаној држави, и они који би их припремали заслужују казну.

Изволите итд.

Гарањин¹⁰⁾

Иако, можда, са мало наде у остварење својих захтјева, Паштровићи ипак нијесу могли претпостављати да ће им на тако

⁹⁾ ДАК, УП 961.

¹⁰⁾ Исто.

груб начин бити прекинут први корак на намјераваном путу ка „величанственом и благом“ Наполеону.

Релативно обазривом Паулучију, као, уосталом, и његовим наслѣдницима, није преостало друго него да у односу на Паштровиће као и у односу на друге Бокеље примјењује оштре мјере ради остварења великих претензија француске економске и војне политике, али и уз те оштре мјере није постигао добре резултате ни код Паштровића ни код осталих Бокеља: слабо наплаћивање прописаних дажбина, слабо остваривање мобилизационих планова и често дезертирање и оног малог броја мобилизационих морнара — све то убједљиво поткрепљује ово наше посљедње тврђење.

Сл. Мијушковић

НАРЕДБА ФРАНЦУСКОГ ВЛАДИНОГ ДЕЛЕГАТА PAULUCCI-а О ОТВАРАЊУ ГИМНАЗИЈЕ У КОТОРУ

За Котор се каже да је један од првих градова у нашој отаџбини који је имао градску јавну школу, тзв. граматикалну школу, која одговара данашњој гимназији, те да је упорно одржавао вјековну традицију средње школе. Када је пак падом Млетачке Републике г. 1797 престала да ради которска петвјековна граматикална школа, одмах је била основана друга и то приватна гимназија, али је била кратка вијека. Котор је већ г. 1802 тражио од Аустрије, која је била окупирала Боку, да му се дозволи отварање јавне школе, позивајући се на своју традицију да је још у XIII в. имао своју јавну школу. Г. 1804 траже которски грађани од аустријске владе три школе: основну, гимназију и богословију, али им молба није била уважена.¹⁾ У доба француске владавине у Боки Котор је добио своју гимназију, о чијем ћемо оснивању овдје изнијети неколико података из Архива у Херцеговном, уз осврт на основне школе у ондашњој Херцеговској и Рисанској општини.

Маршал Мармон (Marmont), гувернер Наполеонове Илирије, потписао је 4 јула г. 1810 наредбу о новом систему школа у Илирији, која је истог дана објављена у званичном листу *Telegraphie officiel* у Љубљани. Ту се наређује да се имају основати народне основне школе, средње ниже и више школе (*colléges, lycées*) и високе централне школе (*facultées*). Свака општина је била дужна да заведе основну школу за дјечаке, а свако среско мјесто још и за дјевојчице. Све дотадашње школе имале су да обуставе рад.

¹⁾ Р. Ковијанић и И. Стјепчевић, Културни живот старог Котора, I, Цетиње 1957, стр. 23 и 29.